

ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ, КРЕДИТ

УДК 336.226.131

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-55-119-126>

ОПОДАТКУВАННЯ БАГАТСТВА І БАГАТИХ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІМПЕРАТИВ

Андрущенко В. Л.
Ріппа М. Б.
Тучак Т. В.

Предметом статті є проблематика оподаткування багатих і багатства, яка знаходиться в числі актуальних тем суспільного інтересу. На конкретних прикладах у цьому дослідженні ставиться мету висвітлити новітні ініціативи групи американських мультимільйонерів щодо підвищення рівня податкових ставок на цю зверх багату категорію платників. Такий почин можна вважати податком солідарності. Відповідно ставилася задача охарактеризувати кількісні показники даного почину. Стаття мотивована разючим фактом, що 400 американських ультра мільярдерів володіють сукупним багатством вартістю 4 тисячі мільярдів доларів! Роль методу дослідження проблеми виконав аналіз кількісних параметрів та фіскально-адміністративних особливостей оподаткування багатих.

Результати роботи. Перш за все результати дослідження полягають у трактуванні багатоскладового поняття багатства як об'єкту оподаткування. Розкрито неможливість загального прибутково-майнового податку, такий податок існує лише як нездійснений проект. З'ясовано фіскально-адміністративні причини відмови від податку на спадщину в 21 країні, в тому числі в Австрії, Канаді, Швеції та Ізраїлі.

Висновки. Наведено аргументи, що майнові податки шкодять процесам творення багатства і капіталу, в зв'язку з чим у США питома вага податків на майно в загальній сумі податкових надходжень впала у порівнянні з початком ХХ ст. з 42% до 14%. Найбільш значний фіскальний потенціал посилення оподаткування багатих мають податки на доходи і прибутки. Здійснено кількісний та інституційний аналіз існуючих податків на багатство у Норвегії та Швейцарії. Доведено, що серйозною фіскально-адміністративною проблемою податків на багатство є оцінювання оподатковуваних активів. Щодо подальших досліджень податки на багатство мають невичерпний науковий і практичний потенціал.

Ключові слова: податки на багатство, податки на власність, податок солідарності, майнові податки, фіскальна солідарність, багатство, фіскальний потенціал, США, Норвегія, Швейцарія.

TAXATION OF WEALTH AND THE RICH AS A SOCIAL IMPERATIVE

Andrushchenko Volodymyr,
Rippa Maria,
Tuchak Tetiana

The subject of the article is the problem of taxing the rich and wealth, which is among the topical topics of public interest. The study aimed to highlight the latest initiative of a group of American multimillionaires to increase the level of tax rates on this ultra-rich category of taxpayers. This initiative can be considered a solidarity tax. The task was to characterize the quantitative indicators of this initiative. The article is motivated by the striking fact

that 400 American ultra-billionaires have a total wealth worth 4 thousand billion dollars! The role of the research method of the problem was carried out by analyzing the quantitative parameters and fiscal and administrative features of taxation of the rich.

Results of work. *First of all, the results of the study consist in the interpretation of the multicomponent concept of wealth as an object of taxation. The impossibility of a general income and property tax is revealed, such a tax exists only as an unrealized project. The fiscal and administrative reasons for the abandonment of the inheritance tax in 21 countries, including Austria, Canada, Sweden and Israel, are clarified.*

Conclusions. *The arguments are presented that property taxes harm the processes of wealth creation and capital. For this reason, the share of property taxes in tax revenues has fallen from 42% to 14% since the beginning of the XX century. The most significant fiscal potential for strengthening the taxation of the rich are taxes on income and profits. A quantitative and institutional analysis of existing wealth taxes in Norway and Switzerland was carried out. A serious fiscal and administrative problem of wealth taxes is the valuation of taxable assets. The wealth taxes have very great, virtually inexhaustible scientific and practical potential.*

Keywords: *property taxes, solidarity tax, real property taxes, fiscal potential, USA, Norway, Switzerland.*

JEL Classification: H24

Актуальність теми дослідження. Джерела і причини багатства як цілих держав і народів, так і окремих людей – давня тема наукового інтересу, на класичному рівні відома від часу знаменитого трактату Адама Сміта «Багатство націй». У сучасних умовах вражає феноменальний факт, що 400 фізичних осіб можуть володіти багатством вартістю чотири трильйони доларів! Динаміка індивідуального та національного багатства помітною мірою залежить від кількісного режиму та адміністративного порядку оподаткування. В даній статті поставлено за мету з'ясувати як підвищенням податкових норм у деякій мірі можна впливати на динаміку окремих крупних багатств. Обґрунтовано, що потребу в підвищенні ставок податків на надто великі доходи, прибутки та майно диктує ріст деяких багатств до таких розмірів, які руйнують соціальну рівність і стабільність суспільства. Перші троє у списку подібних зверх багатчів – знайомі всьому світу американські бізнесмени Ілон Маск (Musk), Індра Нуї (Nooyi), Уоррен Баффет (Buffet).

Постановка проблеми. Загалом на рівні досліджень українських авторів під багатством (wealth, property) розуміється володіння надто значимою сумою грошей, вартістю майна, деякою кількістю цінних речей. Велику суму грошей або вартість майна, належних окремій людині, також називають її багатством. За зовнішні ознаки багатства прийнято вважати умови життя власників багатства, характеризовані розкішшю, комфортом, марнославством, зайвим споживанням. Поняття власності, майна і багатства семантично нероздільні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оподаткування багатих і багатств у останні роки торкається у своїх дослідженнях професор Державного податкового університету К. І. Швабій. Він вважає справне виконання громадянами податкових зобов'язань, особливо під час війни, фактором патріотизму. Матеріали його досліджень оприлюднені на різного роду наукових і практичних форумах, опубліковані та розміщені в Інтернеті [1]. За останні декілька років факти монографічних досліджень чи захисту докторських і кандидатських дисертацій на дану тему нам невідомі, що також засвідчує нагальну актуальність наукового висвітлення цієї проблеми на майбутнє.

Набагато ширше, більш різноманітне коло досліджень у західних авторів. Зокрема, податок на приватне багатство (a tax on one's worth) всупереч податку на доходи (as opposed to a tax on one's earnings) на Заході вважають аналогом або прирівнюють до податку на витрати (tax on spending). Характерно, що, наприклад, у Норвегії при оцінці об'єкту оподаткування елементом багатства вважається навіть право на риболовство за платну ліцензію. Значну економічну та пізнавальну цінність представляє застереження професора Кельнського університету (ФРН) Й. Ланга щодо небажаності з огляду на процеси формування приватної власності в країнах нової демократії в Східній Європі, тобто в тому числі і в Україні, розвитку майнових податків, а також податку на спадщину і дарування. Як доводить професор престижного Принстонського університету (США) Г. Роузен, у податку на вартість сукупного майна немає потреби. З фіскально-адміністративних міркувань більш раціональне існування суми різних майнових податків на окремі види майна. Саме фіскально-адміністративні проблеми оцінки майна та збирання податків майнового типу (tax compliance) викликали в останні роки скорочення кількості податків на багатство з 12 країн до трьох.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Неабиякий інтерес представляє по суті соціально-благодійницька за характером ініціатива групи світових, головним чином американських мультимільонерів та мільярдерів, так званих фіскальних патріотів, заради сприяння глобальній соціальній рівності посилити оподаткування даної категорії надбагатих платників податків. Щоправда, ця ініціатива поки що знаходиться на рівні намірів. На корпоративному рівні пропонується запровадити надзвичайний податок на надприбутки газо- і нафтодобувних компаній, так званий windfall tax за ставкою 33%. Проте даний проект викликає заперечення з боку бізнесових кіл з приводу відшкодування інвестиційних затрат.

Дві мотивації та відповідно дві групи відібраних для дослідження матеріалів спричинили інтерес авторів до теми оподаткування багатства. По-перше, ми виходили з того на віки неминущого значення, яке велетень науки Адам Сміт надавав поняттю багатства в теорії та прикладним процесам творення багатств у масштабах держав і народів, а також на індивідуальному та підприємницькому рівнях. Сміт визначив багатство (wealth) як створену працею сукупність речей і предметів, призначену для задоволення особистих і суспільних потреб. Прагнення до особистої вигоди, своєкорисливість (self-interest) для задоволення власних

інтересів та індивідуальних потреб спонукає людей прагнути *wealth*, що в результаті, однак, призводить до загальносуспільного блага (*public good*). Силу, яка рухає *self-interest*, Сміт назвав «невидимою рукою» (*invisible hand*). Багатство може знаходитися у власності окремої особи, групи осіб або цілого народу. При цьому, Сміт щодо впливу на багатство сформульованих ним же знаменитих класичних принципів оподаткування тримався звуженого погляду. Адже три з чотирьох принципів Сміта мали суто фіскально-адміністративний зміст створення вигоди і зручностей для платників податків і лише один принцип торкався власне соціально-політичних та економічних наслідків оподаткування. У Сміта та послідовників його вчення інтереси держави відверто підпорядковувалися приватним вигодам, перерозподільна роль податків на користь суспільства завідомо применшувалася, недооцінювалася.

По-друге, хибна недооцінка прагматичного принципу «ділитися треба» стала особливо помітною та актуальною в теперішній час феноменального росту індивідуальних і корпоративних багатств. На цій основі у західних дослідників виросла ціла низка міркувань, аргументів і проєктів щодо посилення оподаткування багатих верств населення, підвищення податкових ставок на власників великих монетарних і майнових багатств. Ріст податкових надходжень, зокрема від найбільш грошовитої частини платників, потрібні для забезпечення більшої соціальної рівності та стабільності в суспільстві, для згладжування проблем, що залишилися після COVID-19, а також для вирішення екологічних та кліматичних проблем.

Постановка завдання, мети дослідження. Для подібного роду досліджень знадобився багато дисциплінарний фіскально-соціологічний метод, у даному випадку ключовий по своєму пізнавально-аналітичному потенціалу. Даний метод передбачає по можливості врахування якомога більшого числа факторів, що впливають на податковий процес. Перш за все фіскально-соціологічний метод передбачає врахування дії структурних фіскальних інститутів у оточенні правових, кон'юнктурно-економічних, політичних та інших передумов. У дослідженні також знайшли застосування загальнонаукові прийоми, як то – позитивний підхід при максимальному ухиленні від нормативно-оціночних суджень морально-етичного характеру.

Інформаційною базою для емпіричної частини статті слугували численні кількісні показники функціонування національних податкових систем низки західноєвропейських країн, а також динаміка багатств деяких американських мультимільярдерів – ініціаторів руху за підвищення рівня оподаткування тієї соціальної категорії платників податків, до якої вони самі належать. Немаловажними джерелами стали деякі публікації зарубіжних авторів та матеріали, розміщені в Інтернеті.

Автори статті дають зрозуміти, що тематично і методологічно представникам вітчизняної фінансової науки в питаннях дослідження оподаткування доходів багатих і майнових багатств ще не в змозі йти в ногу з західними науковцями, які в дослідженнях цього роду набагато сміливіші та більш поінформовані. За змістом статті стає зрозумілим, що вітчизняні, українські олігархи, на відміну від західних, ініціатив щодо посилення оподаткування власних багатств не висували.

Українській мові властиво вживання слова «багатство» в сенсі великого доходу (прибутку) і/або майна в порівнянні з потребами власника, чи з майном інших осіб. Поняття багатства стає більш зрозумілим по контрасту з бідністю (*poverty, pauperism*), суть якої – задоволення лише потреб найпершої необхідності, підтримка життєзабезпечення на мінімальному рівні. На загальносуспільному рівні показник бідності визначає кількість людей, які живуть гірше, ніж офіційно встановлений поріг бідності. Величина багатства та прагнення до нього меж не мають.

Останнім часом поняття багатства та імена багатих людей постійно на слуху особливо з приводу феноменальних багатств, зосереджених у громадян США. Як свідчить журнал *Forbes*, сукупні статки 400 американських ультра мільярдерів становили у 2021 р. 4 трильйони доларів – чотири тисячі мільярдів! Ці вражаючі дані – свідчення того, що величина багатства та стремління до нього меж не мають.

Податок на багатство (*wealth tax, capital tax*) – узагальнює поняття для прямих податків, що справляються з вартості майна (активів) фізичних та юридичних осіб. Історія оподаткування знає випадки, коли податок на багатство приймав комплексну форму та назву прибутково-майнового податку (*income and wealth tax, income and property tax*) як сумарного оподаткування величини доходу та вартості майна. Цей термін «податок на багатство» поширюється також на податки, що стягуються при передачі майна за угодами купівлі-продажу або в порядку наслідування та дарування.

Метод або методологія проведення дослідження. З теоретично-аналітичною метою використовують консолідоване поняття загального податку на власність (*general property tax*), тобто податку на сукупну вартість всіх видів майна, включаючи «невловиме» майно (*intangibles*). Фактично такого податку ніде не існує. Гаданий загально-майновий податок ніколи не був реалізований, розклавшись на складові частини: поземельний, побудинковий і т. п. Взагалі умоглядний апогей податкової творчості – радикальна ідея замінити всі податки єдиним прибутково-майновим податком, у жодній державі досі залишається нездійсненою.

Викладення основного матеріалу. Щодо податку на спадщину та дарування як форми оподаткування багатства практика відкрила серйозні контракти. Справа в тому, що даний податок юридично дуже складний, а тому надто дорогий у адмініструванні, знаходячись на межі фіскальної доцільності справляння. Станом на початок 2022 р. податок на спадщину скасований у 21 країні, у тому числі в популярних в Україні державах: Австрії, Канаді, Швеції, Ізраїлі. Що стосується оподаткування спадщини і дарувань в Україні, варто звернути увагу на попередження проф. Й. Ланга із ФРН. У своєму «Проєкті кодексу податкових законів для держав Центральної та Східної Європи» він з пересторогою пише, що «заради якомога швидкого формування

приватної власності від нього [податку на спадщину і дарування] варто відмовитись». Також, «крім усього іншого, майнові податки – відмінна перешкода на шляху створення капіталу... «Нині стає важко довести справедливість їх стягування. До того ж вони заподіюють невідповідні адміністративні витрати» [2].

Суперечностей і сумнівів на шляху розвитку оподаткування майнової власності достатньою. Це підтверджують статистичні дані. Так, на межі XIX і XX століть у США податки на майно і власність (*property taxes*), які ототожнюються з оподаткуванням багатства, складала 42% загальної суми податкових надходжень на федеральному, штатному та місцевому рівнях. На початок 1990-х років у результаті переміщення податкового тягаря на споживання, доходи і прибутки питома вага *property taxes* впала до 14,4%. За словами проф. Г. Роузена, «такого явища як податок на власність (*property tax*) не існує». В дійсності існують багато різних майнових податків, що критично важливо для оцінки економічного ефекту податкової системи [3].

В США – найбагатшій державі світу – немає єдиного податку на багатство, оподаткування цього вартісного активу розпорошене між багатьма окремими податками. В Європі від податків на багатство, які 1990 року існували в 12 країнах, більшість урядів відмовилися по причині їхньої низької фіскальної та адміністративної ефективності. Сьогодні податки на сукупне багатство збереглися лише в Норвегії, Іспанії та Швейцарії.

У Франції з 1 січня 2018 р. попередній так званий податок солідарності на багатство (*impôt de solidarité sur la fortune*) замінено податком на нерухомість під назвою *impôt sur la fortune immobilière* (податок на нерухому власність, *IFI*). База податку обмежена активами не бізнесової нерухомості. Зобов'язання платити *IFI* у 2022 р. наступає, якщо чиста (без боргів) ринкова вартість нерухомості перевищить 1,3 млн. євро за станом на 1 січня. Ставки податку: мінімальна – 0,50%, максимальна – 1,50% при перевищенні вартості нерухомого майна 10 млн. євро. Французька, а також італійська версії оподаткування не відносяться до повноцінної форми податку на багатство загально-майнового типу.

Параметри оподаткування багатства пояснимо на прикладі Норвегії, де податок на багатство фізичні особи сплачують на державному та муніципальному рівнях. Ставка загальнодержавного податку на сукупне багатство становить 0,25%. Податок розраховується на основі чистої вартості активів, що перевищують 1,7 млн. крон для одиноких платників податків і 3,4 млн. крон для подружніх пар. У 2022 році державну ставку податку на багатство, вартість якого перевищує 20 млн. крон, встановлено на рівні 0,4%. Неоподатковуваний мінімум для платників податку на багатство становить 1,6 млн. крон. Подібна сума дійсно є багатством, оскільки її власник – мільйонер.

Ставка муніципального податку на багатство складає 0,7%. Вона розраховується на показниках вартості активів, аналогічних державному податку на багатство. Отже, в Норвегії максимальна сумарна ставка податку на багатство становить 1,1% монетарної вартості багатства. Податок на спадщину та дарування було скасовано з 1 січня 2014 року. Оподаткування майна для всіх громадян неонов'язкове і вирішується окремо кожним муніципалітетом. Ставки податку на будинки становлять 1–4%. Уряд Норвегії планує розширити базу для сплати податку на багатство шляхом підвищення оцінки курортної нерухомості, вторинного житла та дорогої житлової нерухомості. В Норвегії при підрахунку об'єкту оподаткування елементом багатства вважається навіть право на риболовство за платну ліцензію. Отже, підвищення ставки податку та оцінок майна свідчить не про згортання, а про посилення оподаткування багатства в Норвегії.

У всіх кантонах Швейцарської Конфедерації стягується податок на чисте (звільнене від боргів: іпотека та ін.) багатство або на чисту вартість багатства (*net wealth/worth tax*), що базується на оцінці валових активів по всьому світу за вирахуванням боргів. Деякі кантони дозволяють соціальні пільги. На федеральному (конфедеративному) рівні індивідуальний податок на багатство відсутній, він, як і податок на спадщину і дарування, справляється лише на рівні кантонів. В цілому по країні кантональні та комунальні ставки податку на особисте чисте багатство розрізняються за кантонами, у результаті загальна ставка податку на особисте чисте багатство становить від 0,15% до 1,01% [4].

До активів, що підлягають оподаткуванню, належать: залишки на банківських рахунках, облігації, акції, фонди та інші акції; вартість договорів страхування життя; автомобілі, човни, літаки та ін.; нерухомість; інші цінні активи, наприклад картини, колекції творів мистецтва, ювелірні вироби. (Побутові предмети і товари багатством не вважаються). Наприклад, в 2022 р. у кантоні Цюрих мінімальна ставка податку на багатство фізичних осіб складає 0,05%, максимальна при перевершенні 3,2 млн. швейцарських франків – 0,30%. Для додаткових муніципальних податків вищезазначена ставка має бути помножена на відповідний коефіцієнт муніципального податку, що варіюється від 0,76 до 1,34 (у місті Цюрих: 1,19). Для церковного податку основний податок множиться на коефіцієнт церковного податку, що становить від 0,06 до 0,15. В інших кантонах свої ставки. Наприклад у кантоні Женева мінімальна ставка податку на багатство фізичних осіб складає 0,175%. максимальна при перевершенні 1,7 млн. франків – 0,450%. Слід зауважити, що в Швейцарії податок на багатство сплачують також і юридичні особи (*net wealth/net worth corporate tax*). Податок накладається за диференційованими ставками в залежності від кантону та типу податкових пільг у межах від 0,001% до 0,5%. Податок на чисте багатство зараховується в рахунок (*credited against*) податкового зобов'язання з податку на прибуток.

Серйозна фіскально-адміністративна проблема податків на багатство – оцінювання оподатковуваних активів. Аби наблизити оцінки до реалій в основу оцінки береться, як правило, продажна ціна активу або ціна його оренди. Як альтернативні способи оцінки нерухомості використовують кадастрову оцінку на основі зовнішніх ознак (площа, обсяг та ін.), при цьому проводиться відрахування іпотечних боргів. Оцінка за середнім річним доходом (на основі контрактів зі здачі в оренду будинків, квартир та ін.) носить назву

капіталізації доходу. Оцінку (special assessment valuation) проводять зазвичай спеціальні оцінювачі або їх комісії з числа фахівців фіскальних і муніципальних служб.

Отже суспільна вимога збільшення податків на майно надбагатих верств населення зіткнулася, однак, з перепоною фіскально-адміністративного характеру, що порушує ефективність оподаткування відповідно з третім та четвертим принципами Адама Сміта (зручність для платників і дешевизна збору для фіскальної служби). Щодо перспективи розвитку оподаткування багатства важливо пам'ятати, що податки на багатство були прийняті в 12 європейських країнах, дев'ять з яких згодом від них відмовилися. Тим часом труднощі, властиві оцінці вартості сукупного матеріального багатства, відсутні при підрахунку оподаткованих доходів фізичних та прибутків юридичних осіб.

Тим більше відмітний факт, що останнім часом на Заході рух «патріотичних мільйонерів» підняв хвилю щодо посилення оподаткування багатств і доходів зверх-багатих – мультимільйонерів і мільярдерів, а також прибутків корпорацій, зокрема мультинаціональних. Щоправда, водночас усе ж визнається, що основна маса елементів багатства зосереджується не в монетарній формі, а в майнових активах бізнесового, корпоративного і побутового призначення. Напрочуд небувала новизна ініціативної пропозиції з боку екстра-багатців, які по своїй волі напрошуються платити більше податків, викликає не лише здивування. Ще не факт, що подібний почин буде реалізовано, але й не помітити його важливість було б неприпустимо.

Захист власності, її священний характер – основа буржуазної ідеології та світогляду імущих. Так що є скільки завгодно сумнівів щодо перспективи суттєвого посилення фіскального відчуження власності на користь суспільства і держави. Поки що на цю тему є лише обережні наміри при відсутності фіскально-соціологічних спостережень і досліджень фактів.

Європейська комісія пропонує, щоб держави ЄС запровадили 33%-ний податок, так званий windfall tax, на надприбутки нафтових, газових та вугільних компаній. В США ця ідея не знайшла підтримки. ООН закликала всі розвинені економіки оподатковувати надприбутки компаній, що видобувають викопне паливо. Ці кошти повинні бути направлені на компенсацію шкоди, спричинених кліматичною кризою, а також людям, які борються зі зростанням цін на продукти харчування та енергоносії. Нині хоч і ведуться активні розмови про відродження податків на майнове багатство, але більш реалістичними є пропозиції підвищення податків на доходи і прибутки.

Сучасну хвилю проектів податків на доходи супербагатих, їхнє екстремальне багатство можна вважати феноменом постмодернізму, під яким у даному контексті розуміється відкидання традиційного податкового фаворитизму до надто багатих. Не позбавлені елементів еkleктики, новоявлені явища в оподаткуванні та уявлення про податкову справедливість виникли на основі історичного досвіду і потреб моменту, вони вийшли на новий рівень еволюції податків. Постмодернізм можна розуміти і так: в оподаткуванні ніби назріває щось незвичайне, раніше небувале.

У кінці XX та в перші десятиліття XXI ст. виникли різні опозиційні фіскальній політиці урядів громадські групи і рухи. Так, у 80 роках у США, в штаті Каліфорнія зародився tax revolt – «податковий бунт», спрямований проти високих майнових податків у штаті. Пізніше справу продовжив рух так званих чайників у США (по назві знаменитого епізоду з історії США – Boston Tea Party), а також компанія «окупуй Уолл-Стріт», масові протести антиглобалістів, груп feminine та ін. Неодноразові мітинги ФОПів, що одержали назву «податкових майданів» відбувалися і в Україні.

В ретроспективному плані протести, направлені на зниження податків, віками йшли «знизу». В постмодерні роки новим і дивним феноменом в оподаткуванні можна вважати ініціативу «зверху», з боку платників-мультимільйонерів підвищити податки на самих себе. Клубні об'єднання ультра-багатців на Заході під багатозначними назвами «Мільйонери за людство», «Ініціатива 99%», «Альянс боротьби за рівність», «Оподаткуйте мене негайно» (Taxmenow) та ін. дають добровільну згоду на посилене оподаткування своїх надвисоких доходів. Названі рухи світової плутократії, спонукані необхідністю вирішення нагальної глобальної проблеми нерівності та бідності, для чого і призвані ініціативні податки на олігархів.

Є деякі надто красномовні моменти. Так, мільярдер із США Уоррен Баффет визнав, що ефективна (фактична) ставка податку на його доход нижча, ніж у секретаря. Звідси походить *правило Баффета (Buffet Rule)*: жодне домогосподарство, яке отримує понад 1 млн. дол. щорічно, не повинно платити меншу частку свого доходу в податках, ніж представники американського середнього класу. Багатство знакової фігури сучасної епохи – засновника компанії Microsoft і мільярдера Білл Гейтса складає понад 90 млрд. дол. В 2018 р. Гейтс заплатив понад 10 млрд. дол. податків. Це більше, ніж будь-хто інший, і він згодний так платити і далі при умові, що уряд буде вимагати від усіх надмірно багатих людей ту саму податкову норму. Схоже, що в декого з екстра-багатців проснулася повинність розплатитися з державою та суспільством за надане їм благовоління до успіху і багатства.

Пропозицію узаконити правило підвищеного оподаткування багатства в податковому кодексі США підтримує сам президент Джо Байден: «Слід реформувати податковий кодекс таким чином, щоб найбагатші американці та корпорації платили вищі податки, а тим американцям, які заробляють у рік менше 400 тис. доларів, не доводилося платити збільшені податки» [5]. З числа американських політиків сенатор від Демократичної партії Елізабет Уоррен пропонує запровадити податок на багатство за ставкою 2% на статки, що перевищують 50 млн. дол., і 6% – на ті, що перевищують мільярд. До Конгресу США внесено відповідний законопроект.

Підраховано, що навіть порівняно невеликий податок на багатство всіх мільйонерів і мільярдерів світу, мав би фіскальний потенціал, сягаючий 2,5 трлн. дол. у рік – суми достатньої, щоб нагодувати і вакцинувати два з половиною мільярди людей [6]. У США настрої, збуджені ідеєю податкової справедливості, вилилися в

постмодерний рух *patriotic millionaires* – «патріотичних мільйонерів» [7]. Президент Джо Байден називає патріотизм фундаментальною американською цінністю. За його словами, багаті так само патріотичні, як і бідні, в Америці «для всіх платити вищі податки патріотично». Формула «paying taxes = patriotism» виражає патріотичний характер самого акту сплати податків. Питання оподаткування навіть стали предметом міжусобиці між Демократичною та Республіканською партіями. Створено віртуальний «Університет патріотичних мільйонерів» з метою «допомогти нашим співгромадянам зрозуміти, як республіканський податковий кодекс постійно та свідомо налаштовує економіку США проти середнього класу» [8].

Податковий кодекс – фундаментально важливий основний закон фіску. Тим часом чинний федеральний кодекс направлений проти інтересів середнього класу на користь «мільйонерів, мільярдерів, керівників корпорацій, які фінансують політичні кампанії», дає «перевагу людям, які заробляють гроші на інвестиціях, над тими, хто одержує зарплату», створює «фінансовий стимул для корпорацій пересувати роботу за кордон».

Отже, в намаганнях знизити степінь податкової несправедливості й відповідно соціальних напруг у суспільстві на Заході взаємодіють дві зустрічні дії громадянського суспільства: «знизу» – проти високих податків; «зверху» – згода частини бізнесової еліти і політичного істеблішменту на більш високу норму оподаткування свого класу. Щоправда, рух зверху не набув того масового характеру, як знизу. Схоже, що додатковий імпульс наступу на податкову несправедливість з двох напрямків придадуть соціально-економічні наслідки пандемії коронавірусу COVID-19.

Книга Ніколаса Шекссона (*Shaxson*) під виразною назвою «Острови скарбів: податкові притулки і люди, які обікрали світ» (2012 р.) не дарма заслужила схвальні відгуки. Це дослідження характеризується як «вражаюче вторгнення в таємничий світ податкових сховищ і хитромудрих корпорацій» [9]. Автор наводить переконливі факти, що відкриті шляхом лобіювання канали обкрадання державного фіску великим бізнесом через законодавчі лазівки, офшори та корупційні схеми набули ефектів у масштабах світової економіки. На думку автора, ухилення від податків з боку корпорацій і мультимільйонерів – одна з причин, чому обкрадені ними жертви: бідні держави та бідні люди залишаються бідними.

Під пером Шекссона офшорна діяльність воістину постає формою організованої фіскальної злочинності. Констатацію неприглядних фактів дослідник супроводить закликком покінчити з подібним станом речей. Так що на втіху українським олігархам, – вони не єдині в світі, хто аморальним чином ховає прибутки від свого народу в офшорах. Але, на відміну від західних крезів, наші товстосуми по своїй волі не беруть на себе підвищених податкових зобов'язань. Фіскальна мораль вітчизняної бізнес-еліти та супутнього їй політикуму викликає далеко небезпідставні нарікання.

Корупціонери і казнокради з України, як правило, приховують незаконно набуті багатства за кордоном, зокрема, в Швейцарії, Британії та ін. Щоправда, схоже, що «лавочка» прикривається. Наприклад, у 2020 р. в Англії створено прецедент судового переслідування емігрантів-корупціонерів – власників багатств «невідомого походження (*unexplained wealth*)», по суті украдених у своїх народів. Прийнято правовий інструмент боротьби з легалізацією сумнівних капіталів і відверто злочинних доходів шляхом купівлі нерухомості, зобов'язуючий будь-кого, не дивлячись на громадянство, хто володіє активами на суму більше 50 тис. ф. ст., довести, що майно придбане за чесно зароблені гроші. Ці заходи по праву розцінюють як початок полювання на корупціонерів і злочинців, що «понаїхали» в Лондон.

Можливо кинутий за океаном лозунг «Tax the Rich!» (Оподаткуйте багатих!) відкриває небувалу сторінку в анналах фіскальної історії. Голова «патріотичних мільйонерів» Морріс Перл (Pearl) оптимістично виголосив: «Наша нація на роздоріжжі. Американці вирішують, чи шлях до процвітання полягає в тому, щоб рухатись вперед, штовхаючи інших людей вниз, чи рухатися вперед значить піднімати всіх людей вище».

На порядку денному реформа оподаткування корпорацій. У травні 2021 р. з ініціативи президента США з метою приборкання ухилення від податків транснаціональних корпорацій прийнято «історичну» угоду про запровадження єдиної глобальної ставки на прибуток на рівні 15%. З цього приводу міністри фінансів країн «Великої сімки» заявили про «дуже хорошу новину для податкової справедливості та солідарності та погану для податкових гаваней» [10]. Наряду зі схваленням світової податкової реформи на форумі в Давосі знайшло також підтримку підвищення податків на занадто високі доходи та екстремальне багатство.

В травні 2022 р. Світовий економічний форум у Давосі констатував, що глобальна соціальна нерівність вийшла з-під контролю, і що спосіб вирішення проблеми – збільшення податків на багатих. ООН закликала ввести надзвичайні податки (*windfall taxes*) на високі надприбутки нафтодобувних корпорацій, які спричиняють погіршення клімату. Отримані кошти пропонується спрямувати на допомогу тим, хто страждає від бідності та екологічних криз у всьому світі. Але прем'єр-міністр Великої Британії Ліз Трас (Truss) вважає ці корпорації «творцями багатства», і вони повинні повернути надприбутки своїм інвесторам, незалежно від наслідків для довкілля чи будь-чого і будь-кого.

Висновки. Підсумовуючи, вважаємо за потрібне, підкреслити неоднозначність і сумніви щодо перспектив посилення оподаткування багатства і багатих у західних країнах. У цьому напрямку склалася низка суперечливих обставин:

- З боку соціальних низів, як і раніше, в ім'я справедливості традиційно звучать голоси про посилення податкового тиску на багатих;
- Ніби у відповідь, за почином соціальних верхів чи не перше започаткувався ініціативний рух групи мільярдерів за підвищення рівня оподаткування даної категорії платників податків. Подібний крок схожий на

свого роду знак фіскальної солідарності з мало імущими. Однак, це поки що лише сигнал про наміри, а не фактичний результат;

- Показово, що оголошені урядом Великої Британії заходи по скороченню ставки прибуткового податку для найбільш багатих верств населення, у жовтні 2022 року були терміново скасовані в силу масових протестів, а винуватиця – прем'єр-міністр пішла у відставку;

- Звучать перестороги, що оподаткування майна порушує право власності, гальмує процеси збагачення, творення та росту капіталу;

- Проект 15%-ої глобальної ставки на прибуток корпорацій та надзвичайний податок на прибуток нафто- і газодобувних компаній покликані применшити ухилення від податків і сприяти творенню законного багатства, одержанню чесно зароблених прибутків;

- Парадоксальним чином розвиток майнових податків небажаний з міркувань фіскальної служби по причині складності та дорожнечі адміністрування цього типу податків.

Список використаних джерел

1. Швабій К. І. Оподаткування найбагатших. Дзеркало тижня. 2020. URL: https://zn.ua/ukr/macrolevel/opodat_kuvannja-najbahatshikh.html
2. Ланг Й. Проект Кодекса налоговых законов для государств Центральной и Восточной Европы. Йоахим Ланг: Пер. с нем. Бонн: Федеральное министерство финансов, 1993. С. V, 129, 203, VI.
3. Rosen H. S. *Public Finance*. Harvey S. Rosen. 4th edition. Boston etc.: Irwin/McGraw-Hill, 1995. P. 525.
4. Net wealth/worth tax rates. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/quick-charts/net-wealth-worth-tax-rates>
5. Biden has released his \$6 trillion budget for fiscal year 2022. URL: <https://edition.cnn.com/2021/05/28/politics/biden-budget-proposal/index.html>
6. Earth to Davos. Tax the Rich. URL: <https://patrioticmillionaires.org/2022/05/25/earth-to-davos-tax-the-rich/>
7. Patriotic Millionaires. URL: <https://patrioticmillionaires.org>
8. Why Patriotic Millionaires University? URL: <http://mypmuniversity.org>
9. Shaxson N. *Treasure Islands*. URL: <https://www.amazon.com/Treasure-Islands-Uncovering-Offshore-Banking/dp/0230341721>
10. G7 finance ministers come to agreement on global corporate tax rate. URL: <https://www.Euronews.com/2021/06/05/g7-finance-ministers-come-to-historic-agreement-on-global-tax-reform>

References

1. Shvabiy K. I. (2020). *Opodatkuvannya naybahatshykh [Taxation of the richest]*. Dzerkalo tyzhnya – Mirror of the week.
2. Lang Y. (1993). *Proyekt Kodeksa nalogovykh zakonov dlya gosudarstv Tsentral'noy i Vostochnoy Yevropy [Draft Code of Tax Laws for the States of Central and Eastern Europe]*. Joachim Lang: Trans. with him. Bonn: Federal Ministry of Finance, pp. V, 129, 203, VI.
3. Rosen H. S. (1995). *Public Finance*. Harvey S. Rosen. 4th edition. Boston etc.: Irwin/McGraw-Hill, P. 525.
4. Net wealth/worth tax rates. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/quick-charts/net-wealth-worth-tax-rates>
5. Biden has released his \$6 trillion budget for fiscal year 2022. URL: <https://edition.cnn.com/2021/05/28/politics/biden-budget-proposal/index.html>
6. Earth to Davos. Tax the Rich. URL: <https://patrioticmillionaires.org/2022/05/25/earth-to-davos-tax-the-rich/>
7. Patriotic Millionaires. URL: <https://patrioticmillionaires.org>
8. Why Patriotic Millionaires University? URL: <http://mypmuniversity.org>
9. Shaxson N. *Treasure Islands*. URL: <https://www.amazon.com/Treasure-Islands-Uncovering-Offshore-Banking/dp/0230341721>
10. G7 finance ministers come to agreement on global corporate tax rate. URL: <https://www.Euronews.com/2021/06/05/g7-finance-ministers-come-to-historic-agreement-on-global-tax-reform>

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Андрущенко Володимир Леонідович, доктор економічних наук, професор кафедри фіскального адміністрування

Державний податковий університет

вул. Університетська 31, м. Ірпінь, 08205, Україна

e-mail: kalistrat@ukr.net

orcid.org/0000-0001-6138-5264

Ріппа Марія Богданівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів

Державний податковий університет

вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, 08201, Україна

e-mail: rippa_mary@ukr.net

orcid.org/0000-0003-2781-2642

Тучак Тетяна Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фіскального адміністрування

Державний податковий університет

вул. Університетська 31, м. Ірпінь, 08205, Україна

e-mail: tanyatuchak75@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4696-924X>

DATA ABOUT THE AUTHORS

Andrushchenko Volodymyr, Doctor of Economic Sciences, Professor at the Department of Fiscal Administration State Tax University
str. 31 University Street, Irpin, 08205, Ukraine
e-mail: kalistrat@ukr.net

Rippa Maria, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Finance State Tax University
street University, 31, Irpin, 08201, Ukraine

e-mail: rippa_mary@ukr.net

Tuchak Tetiana, Ph.D. in Economical Science, Associate Professor at the Department of Fiscal Administration State Tax University
str. 31 University Street, Irpin, 08205, Ukraine
e-mail: tanyatuchak75@gmail.com

УДК 330:004:330

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-55-126-131>

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОГО Й ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Мармуль Л. О.
Чорний Б. С.
Пеньковський В. С.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти розвитку цифрових фінансових інструментів та фінансового забезпечення на їх основі діяльності туристичних та готельно-ресторанних підприємств в умовах цифрової економіки та електронної комерції як найбільш перспективного сегменту сучасного ринку послуг в умовах обмежень на безпосередні контакти й пересування людей через заходи боротьби з пандемією, військові дії та для підвищення особистої безпеки людей.

Метою статті є визначення основних чинників формування цифрових фінансових інструментів та їх складників, а також виявлення їх властивостей, можливих ризиків та обґрунтування подальших перспектив їх використання у діяльності туристичних та готельно-ресторанних підприємств.

Методологічною основою статті є методи: системно-структурного аналізу і синтезу (при встановленні сукупності чинників та рівня впливу на цифрові фінансові інструменти; визначенні складу й структури цифрової економіки, електронної комерції, цифрових фінансів; історичний та монографічний (для порівняння традиційних і цифрових фінансових інструментів; при виявленні етапів розвитку, галузевого й територіального поширення впровадження цифрових фінансових інструментів); статистико-економічний (для встановлення та аналізу кількісних показників стану, проблем, тенденцій і перспектив розвитку цифрових фінансових інструментів; ефективності їх використання у діяльності туристичних і готельно-ресторанних підприємств).

Результати статті. Визначено, що фінансові інструменти умовно можна розділити на традиційні й цифрові. Вони мають схожий зміст, функції та властивості, але різні сфери прояву, переваги, недоліки та ризики. При цьому застосування цифрових фінансових інструментів дозволяє значно економити час підприємців та споживачів послуг або продуктів; грошові кошти; спрощує адміністрування та в результаті збільшує прибутковість підприємств, зокрема, туристичних і готельно-ресторанних.

Галузь застосування результатів. Результати статті можуть бути застосовані у роботі фінансових установ, підприємств і організацій; діяльності фізичних осіб; науково-освітньому процесі та адмініструванні закладів вищої освіти.

Висновки. Неодмінними користувачами цифрових фінансових інструментів є наднаціональні фінансові інститути й держави; страхові й банківські й фінансові установи; пенсійні, інвестиційні та хедж-фонди; підприємства, корпорації, промислово-фінансові групи; фізичні особи. Це свідчить про широкі можливості їх застосування у т.ч. у сфері туризму й готельно-ресторанного господарства з метою підвищення прибутковості бізнесу за рахунок економії часу, приміщень й інших засобів забезпечення та здійснення фінансової діяльності; забезпечення зручностей та економічних вигод споживачам і партнерам; оптимізації бізнес-процесів й адміністрування діяльності загалом; сприяння інноваційному, інвестиційному та інтеграційному процесам.

Ключові слова: фінансові інструменти, цифрові, фінансовий ринок, фінансова політика, автоматизація, управління, підприємства, фінансові результати.